

Nejasno je nekad što čini Mediteran tako poželjnim i zavodljivim. Osim očigledne prirode, mora i sunčanih sati, kakav faktor taj povijesni lakmus papir skriva? Prelomljen po sredini, između kultura, u zapletu kršćanstva i islama, taj nenametljivi pluralizam nalazi svoj identitet u prikupljanju tuđih. Prenosi nam sefardsku tradiciju ne znajući da je poznaje. Tu leži čar i gizdavost tog kozmosa. Duboko osjećamo isprepletene vibracije koje nam gode na organskom nivou, ne videći njihov fizički odraz. Ugoda bivanja na Mediteranu je u gužvi, svađi, smijehu, šušuru. Svu tu čaroliju nude ljudi, toga duha bez čovjeka nema.

Nalazimo satisfakciju u neljubaznosti tezgara, specifičnom humoru i svjesti da sudjelujemo u stoljećima nepromijenjenom teatru. Mirisi, tonovi, obilje flore, temperament i trnci; esencija pijace. Mediteran čine i melankolija i južina, potom pročišćenje burom, stoička zima i čekanje proljeća, živopisni likovi pa usmena predaja, neobična vezanost etimologije i lokacije. Mjesto povijesnog bedema je očišćeno, ispražnjeno. Stvorena je baza za nove intervencije i manipulacije.

Fasada koja zatvara prostor Pazara funkcionira kao imaginarni bedem; ne postoji, ali ga istovremeno nitko ne može i ne želi preći. Jaka fizička granica prema Varoši, izgrađenoj upravo od kamena srušenih zidina, sa samo tri procjepa i uskim pločnikom djeluje kao drugi zid. Između tog dvostrukog bedema je prometna ulica, *strada del soccorso* ovog vremena, prva pomoć u silasku na more, sa sjevera na jug. Ali pješaci ostaju zbunjeni. Uskraćena im je šetnica, ugodan boravak, ali i brza veza do rive i mora. Prirodni proces komunikacije urbanog tkiva je dizajniran i efemeran. Cijeli sklop gradskih vena i arterija djeluje sa uzmakom prema južnoj i sjevernoj granici; moru i «bedemu». Obrača im se s istom važnošću, ali prema moru se kreće prirodno i s lakoćom, dok prema Starom pazaru i «bedemu» ima distancu.

Našem Pazaru nedostaju glava i rep, A i B zbog koje bi ljudi prošli njegovu dužinu. Da bi funkcionirao kao npr. Stradun trebaju mu gradska vrata na oba kraja ili bar jednako tretiranje po longitudinalnoj osi. Međutim Pazar je tretiran drugačije. Grubo ga zatvaraju zidovi na oba kraja, sa sjevera je omeđen jakom prometnicom koja ne uzmiče, a sa juga fasadama i uskim trakama koje jedva vidljivo vode do srži urbanog mesa. Sam po sebi još sadrži odvojene fragmente koji su zapravo naglašeni vanjski nastavci tih kuća, tako da čvorište uske poprečne ulice i dugog Pazara čini slabo primjetnu funkcionalnu kopču. Pazar tako fluktuirao kao spoj odvojenih fragmenata, točkasto isprekidan na svakoj poprečnoj ulici, a ne kao kontinuitet urbanog procesa i prostora. Nakon odlaska tržnice, programski je ispražnjen. Na silu je stvoren kao vanjski aneks života koji tu, nažalost ne postoji. Arhitektura Pazara je već određena, fizički je dovoljno intervenirano. Novim, modernijim, suvremenijim oblikovanjem ne može biti osigurano i oživljavanje.

Ono što trebamo su ljudi i njihov doprinos. Ono što trebamo je naslućivanje prostora, osjećaj i suptilna spoznaja duha mjesta, kroz ulice čijim se zidovima lagano lijepi plavetnilo mora, a u daljini naslućujemo miris soli. Trebamo prostor kojeg čutimo i koji se čuti. To je novo središte, organska riblja kost koja čovjeka nanosi po hladovini, uskim i gustim venama na Stari pazar. Iz nametnute longitudinalnosti - poprečnost te preko uličnog češlja stvorena gustoća; varošani preko pazara, građani prema pazaru, turisti za njima.